PRACOVNÍ LISTY PRO KARIÉROVÉ PORADCE DO ŠKOL

Mgr. Jan Brabec,
INFO KARIÉRA – Informačně-vzdělávací středisko Plzeňského kraje

Abstrakt:

Článek vznikl jako písemná verze prezentace jednoho z oceněných příspěvků Národní ceny kariérového poradenství za rok 2020 a jeho ambicí je působit jako možný příklad dobré praxe. Představuje systém interaktivních pomůcek pro jedince poskytující kariérové poradenství především ve školských zařízeních a zařízeních mimoškolní a zájmové pedagogiky. Poukazuje na potřeby, které stály za jeho vznikem, popisuje genezi jednotlivých témat a aktivit v rámci pracovních listů a zohledňuje též jejich teoretické pozadí.

Nejprve se zaměřuje na okolnosti vzniku a s nimi spojeným procesem tvorby jednotlivých částí pracovních listů včetně teoretických východisek a zvolené metodologie. Součástí této fáze bylo též testování a zpětné vazby od vybraných odborníků, tak, aby výsledek co nejlépe odpovídal potřebám cílové skupiny.

Zbývající část popisuje vybrané praktické aspekty dílčích aktivit, varianty jejich použití v práci s různou cílovou skupinou i vlastní zkušenosti, které během jejich aplikace nasbírali ti, kdo se aktivně věnují kariérovému poradenství a vzdělávání.

Klíčová slova: kariérové poradenství a vzdělávání, speciální vzdělávací potřeby, CMS, měkké kompetence

Abstract:

The article was created as a written version of the presentation of one of the awarded contributions of the National Career Guidance Awards 2020 and its ambition is to act as a possible example of good practice. It represents a system of interactive tools for individuals providing career counselling, especially in school facilities and facilities for extracurricular and hobby pedagogy. It points out the needs behind its creation, describes the genesis of individual topics and activities within the worksheets and also takes into account their theoretical background.

Firstly, it focuses on the circumstances of origin and the associated process of creating individual parts of worksheets, including the theoretical basis and the chosen methodology. Part of this phase was also testing and feedback from selected experts, so that the result best meets the needs of the target group.

The rest of the article describes selected practical aspects of partial activities, variants of their use in working with various target groups and their own experience, which during their application was gathered by those who are actively engaged in career counseling and education.

Keywords: career counseling and education, special educational needs, CMS, soft skills

Úvod

Kariérové poradenství pro cílovou skupinu dětí a mladých lidí se speciálními vzdělávacími potřebami je jedním z důležitých témat, která rezonují v současném školství. Ukazuje se, že potřeba definovat své silné stránky a především učit se reflexi jejich rozvoje jako jedné z klíčových kompetencí pro trh práce 21. století, jde napříč spektrem účastníků procesu formálního vzdělávání. Tyto poznatky a následná potřeba podpořit poradenskou praxi v rámci školských zařízení se specializací na tuto cílovou skupinu nalezly výraz v projektu „Vzděláním k úspěchu bez bariér"[1], konkrétně v jeho dílčí spolupráci mezi Informačně poradenským centrem Západočeské univerzity v Plzni a Krajským centrem vzdělávání a Jazykovou školou s právem státní jazykové zkoušky Plzeň, jmenovitě pracovištěm Info Kariéra, zaměřeném na kariérové poradenství a celoživotní vzdělávání.

Vytvořit program pro cílovou skupinu žáků ZŠ i SŠ, který pokryje základní témata kariérového poradenství, zohlední vzdělávací cíle jednotlivých skupin a poskytne dostatečný prostor každému účastníkovi tak, aby výstupem celého programu byla jistá míra zmocnění k dalším akčním krokům, vyžadovalo ucelený a promyšlený systém. Tím se ukázal být model Career Management Skills, s nímž poradci Info Kariéry dlouhodobě pracují v rámci workshopů pro školy i individuálních konzultací s ostatní klientelou. Tento model, převzatý z University of Helsinki[2], se ukázal být funkční nejen pro tvorbu jednotlivých aktivit, které jsou finálně zahrnuty v pracovních listech, ale také pro plánování struktury celého programu i jako výchozí báze pro tvorbu související online aplikace. Vznikl tak plán programu, jehož uspořádání zahrnuje jak samotné workshopy, tak e-learningový modul i individuální konzultace v rámci jednotlivých bloků (obr. 2).

Program obsahoval 3 bloky, jejichž tematické zaměření se krylo s modelem CMS (sebepoznání, trh práce, sebeprezentace), přičemž 4. téma (plánování a rozhodování) bylo organicky včleněno do jednotlivých běhů ve formě individuálních konzultací a reflexe vlastních rozhodovacích a plánovacích kompetencí. Program v podobě pyramidy (obr. 2) funguje též jako rozcestník pro jednotlivá témata e-learningu, který byl k dispozici vždy po dvoudenním prezenčním programu vyplněném skupinovými aktivitami. Smyslem e-learningového modulu bylo utřídit si informace a zkušenosti z proběhlého dvoudenního programu, doplnit si potřebné informace včetně práce s online nástroji a příprava témat pro individuální sezení, jímž byl daný blok uzavřen. Celkem se těchto ucelených programů zúčastnily 3 školy – základní škola pro sluchově hendikepované, základní škola pro zrakově hendikepované a žáky s vadou řeči a střední škola výroby a služeb (obory E s častějším zastoupením žáků se SVP).

[1] Projekt Vzděláním k úspěchu bez bariér (reg. číslo CZ.02.3.62/0.0/0.0/16_037/0003942) byl realizován v termínu 1. 7. 2017 – 31. 12. 2020 za spolufinancování Evropskou unií.

[2] Model pyramidy CMS koreluje se stejným pojetím posloupnosti témat, které v totožném uspořádání používá Kariérní centrum Floridské státní univerzity (FSU) ve vazbě na reflexi kroků vedoucích ke kariérnímu rozhodování (Cognitive Information Process – CIP). Finský model CMS na původ tohoto modelu odkazuje (viz obr. 1).

Obrázek 1

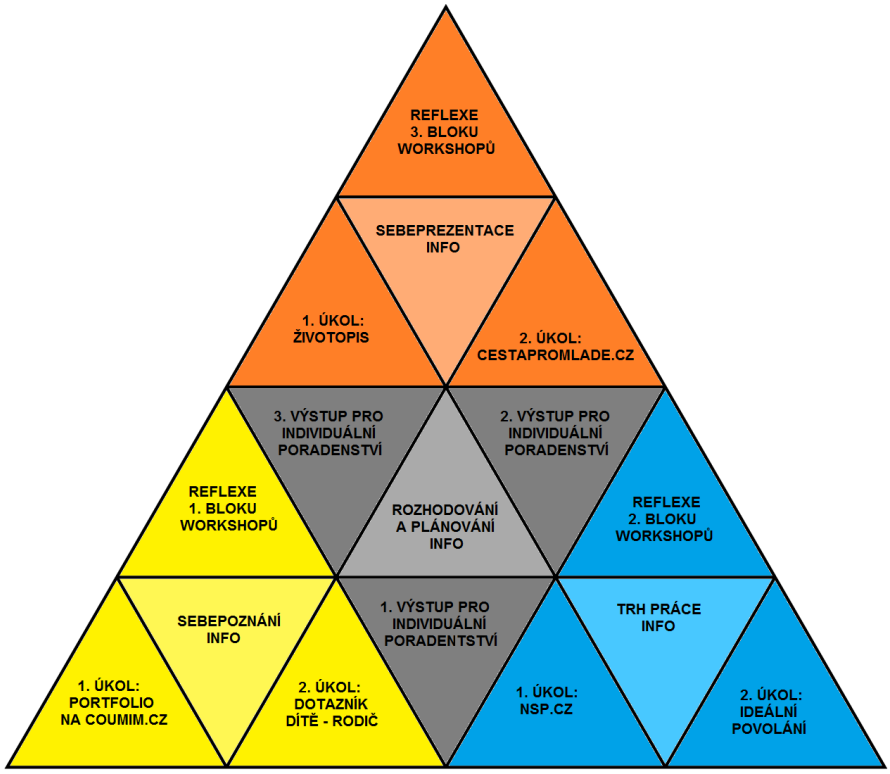

Obrázek 2

Před samotným spuštěním programu byly jednotlivé aktivity podrobeny kritickým zpětným vazbám vybraných odborníků, aby bylo možné některé dílčí prvky případně upravit. Jednalo se především o přizpůsobení konkrétnímu hendikepu a zapojení příslušných kompenzačních pomůcek. V rámci samotného programu pak v případě žáků se sluchovým hendikepem byla v průběhu aktivit přítomna tlumočnice do znakového jazyka (stejně, jako při individuálních

konzultacích s žáky, kde to bylo nutností) a pro práci s e-learningem mohli žáci využívat asistence rodičů, sourozenců či učitelů.

Samotné pracovní listy pak představují sumu dílčích aktivit v rámci všech 3 tematických okruhů. S ohledem na charakter prezenčního programu, který čítal vždy 2 po sobě jdoucí dny s dotací 6 hodin, obsahují vedle klíčových činností zaměřených na dané téma CMS také doplňkové a relaxační aktivity, které svým charakterem dobře zapadají do hlavního tématu. Právě větší časový prostor, aktivity zapojující obě mozkové hemisféry i celé tělo, se ukázaly být důležitým faktorem v procesu integrace nových poznatků a zkušeností, jichž bylo dosahováno mimo známý prostor školy.

Jako účinný se ukázal být metaforický přístup tam, kde pojmosloví spojené s daným tématem bylo pro cílovou skupinu méně srozumitelné, případně bylo třeba seznámit se s kontextem samotného tématu (kompetence, trh práce). Práce s metaforou, kterou do jisté míry používá i samotný model pyramidy CMS, se nám ukazuje dlouhodobě jako velmi účinná v poradenské práci napříč cílovými skupinami. Často se objevuje tam, kde se využívají kreativní techniky, přičemž velký potenciál vykazuje při práci s projektivními kartami. Metaforický rámec jsme cíleně využili pro přiblížení tématu kompetencí, jejich mapování a vyhodnocování na škále. Na tomto pojetí vznikla celá online aplikace Expedice kariéra, na jejímž základě byla posléze přizpůsobena samotná aktivita pro poznávání a mapování silných stránek a s nimi souvisejících přenositelných kompetencí (obr. 4).

Pracovní listy

Samotné pracovní listy jsou rozděleny celkem do 3 skupin, které odpovídají jednotlivým tématům 3 bloků v posloupnosti *sebepoznání – trh práce – sebeprezentace*. Téma pracovních listů, které se vždy vážou k danému bloku, se nese v jednotném barevném duchu, jehož význam čerpá z poznatků rožnovské arteterapie (resp. artefiletiky, neboť se zde jedná spíše o vzdělávací než terapeutickou práci). Podobně symbolika příslušné oblasti má svůj specifický význam (obr. 3).

1) Část SEBEPOZNÁNÍ: téma je ve **fialové** barvě (nese mj. významy jako hloubka poznání, přemýšlení a ambivalence – důležité vědomí toho, že nikdo není jen dobrý nebo jen špatný). Grafickými prvky jsou zde **vlny** a **loď**, což odkazuje ke zmíněné aplikaci Expedice kariéra, založené na metaforickém pojetí přenositelných kompetencí.
2) Část TRH PRÁCE: téma je v **zelené barvě** (nese mj. význam klidné houževnaté budoucnosti, kdy si jdu vytrvale za svým cílem). Grafické prvky vyjadřují různé **křivky** vývoje trhu práce, neboť v tomto bloku jde hodně o sběr informací.
3) Část SEBEPREZENTACE: téma je v **oranžové barvě** (spojuje v sobě energii a dravost červené s optimismem a schopností zazářit barvy žluté; sama o sobě pak nese mj. význam komunikace). Grafickými prvky jsou **šipky** a **stopy** symbolizující pohyb ve smyslu „zvednu se a začnu něco dělat, abych něčeho dosáhl“).

Obrázek 3

V rámci bloku ***sebepoznání*** zde představíme blíže aktivitu Loď kompetencí, která úzce souvisí s aplikací Expedice kariéra. Tato aktivita tvoří stěžejní část sebepoznávacího bloku, jelikož přemosťuje hravou formou silné stránky do světa měkkých kompetencí. Jako varianta pro práci mimo ICT pomůcky (aktivita vzešla ze související aplikace pro smartphony a tablety, příp. PC) byla aplikována pro skupinu žáků ZŠ se zrakovým hendikepem. Její princip spočívá v reflexi silných stránek s následnou identifikací kompetencí, které v jejich rámci dotyčný uplatňuje. Aktivita tak přirozeně navazuje na mapování silných stránek, realizované obvykle nějakou kreativní formou (nejčastěji kreslení, ale lze i modelovat apod.). Takto vzniklá mapa slouží jako odrazový můstek a zároveň důkaz kompetencí, pro něž se následně hledá vyjádření ve formě jednotlivých částí lodi, odpovídajících jednotlivým 15 základním měkkým kompetencím definovaných Národní soustavou povolání (NSP) v její Centrální databázi kompetencí[3].

Jednotlivé kompetence, resp. metaforicky odpovídající části lodi (obr. 4), mají účastníci k dispozici vystříhané z kartonu a dle svého uvážení (zda danou kompetenci využívají v rámci některých svých silných stránek) je dolepují na plochu bílého papíru formátu A3 k již vlepenému trupu lodi (tím disponují všichni – jako vlastním tělem). Možnost zapojení haptiky u cílové skupiny žáků se zrakovým hendikepem se ukázala v praxi jako velmi přínosná pro vytvoření celkového obrazu daného dílu a pochopení metafory směrem ke konkrétní přenositelné kompetenci. Za účelem větší srozumitelnosti byly názvy některých kompetencí z původní podoby z NSP upraveny (např. kreativita → tvořivost – obr. 5).

[3] Dostupné na https://cdk.nsp.cz/mekke-kompetence včetně deskriptorů jednotlivých úrovní těchto kompetencí.

Obrázek 4

Na stejném principu funguje i aplikace Expedice kariéra, kdy si na trup lodi přidávám jednotlivé kompetence (části lodi) podle toho, zda jimi disponuji. To zjistím evaluací pomocí zjednodušených deskriptorů z NSP seřazených na škále 0 – 5. Od úrovně 3 se daná část lodi v aplikaci automaticky přiřadí a já mohu sledovat, jak se má loď – můj kompetenční profil – postupně staví. Pod úrovní 3 je pak téma rozmýšlení kroků, které mohu k posílení dané kompetence (a tedy získání příslušné části lodi) začít podnikat. Tato fáze je důležitým místem pro spolupráci kariérového poradce/učitele/rodiče. Sama aplikace je ve fázi beta, tj. plně funkční je pouze výše popsaná aktivita. Zdarma je k dispozici na adrese ikariera.fpe.zcu.cz (obr. 5).

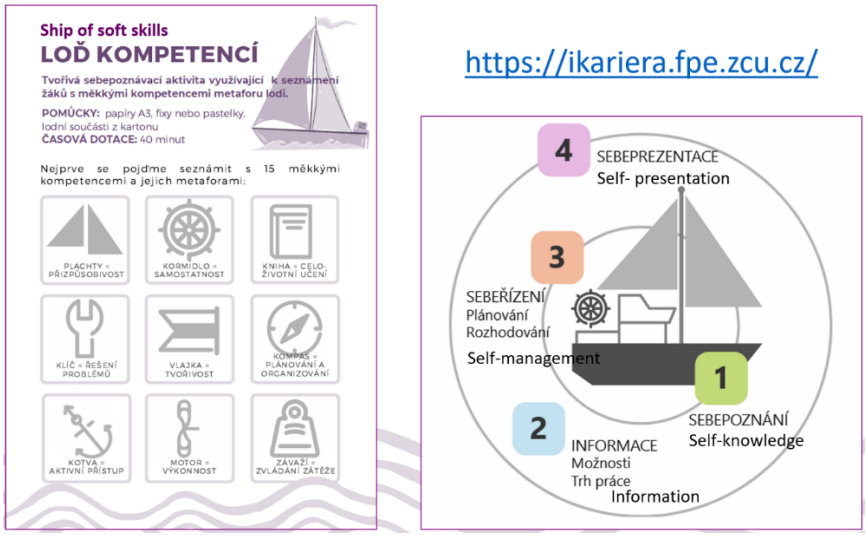

Obrázek 5

Blok věnovaný ***trhu práce*** byl zaměřen na kontakt s vybraným pracovištěm a lidmi, kteří mají zkušenost se vzdělávací a profesní dráhou ve vazbě na podobné SVP. Významnou část proto tvořila samotná exkurze na pracoviště a beseda s pozvaným hostem. Aby byly tyto aktivity co nejpřínosnější s ohledem na vzdělávací proces, tvorbu svého osobnostně-kompetenčního portfolia a impulsy pro přemýšlení nad volbou dalšího vzdělávání, byla těmto klíčovým aktivitám věnována jak přípravná část, tak prostor, který následoval po jejich absolvování.

Aktivita exkurze má parametry klasické návštěvy pracovního provozu, v souladu s výše popsaným však reflektuje celý proces tak, že se s žáky projdou jednotlivé fáze ve vztahu k CMS v posloupnosti zmíněného pyramidového modelu. Pracovní list tak obsahuje části „PŘED" exkurzí, „NA" exkurzi a „PO" exkurzi, v nichž jsou tyto prvky CMS implementovány do příslušných otázek:

1) SEBEPOZNÁNÍ – na pracovním listu fáze „PŘED" vyplní žáci první část, v níž dokončují věty jako „Baví mě…", „Jsem jediný/á, kdo…" a další, aby si uvědomili zejména své silné stránky.
2) INFORMACE – v druhé části fáze „PŘED" žáci sami nebo ve skupině zreflektují a zaškrtnou, co ještě by potřebovali vědět, aby se dokázali na exkurzi připravit. Poradce/učitel prochází s žáky tyto odkazy a podporuje je k další samostatné činnosti dle oblastí jejich zájmu. Žáky se společnými zájmy nasměruje ke společné práci.
3) PLÁNOVÁNÍ A ROZHODOVÁNÍ – třetí část fáze „PŘED" je věnována přípravě konkrétních dotazů. Formulace a volba témat pro exkurzi by měla být na žácích samotných. Není na místě radit, spíše s respektem doprovázet žáky k vlastním závěrům (aktivita plynule navazuje na práci s informacemi).
4) SEBEREZENTACE – žáci by se neměli bát a stydět na exkurzi ptát a hovořit s pracovníky a odborníky daného pracoviště. Jako nácvik sebeprezentačních dovedností doporučujeme dát žákům prostor ke sdílení vlastních záznamů a postřehů z první části pracovního listu před spolužáky.

Soubor pracovních listů obsahuje jak pokyny pro práci ve všech třech fázích, tak přímo stránky určené k vyplňování jednotlivých fází. V praxi se ukazuje, že pyramidový model CMS lze využít jak pro rozvržení celého programu, tak v rámci konkrétní aktivity vztahující se k jeho dílčí části. Na obrázku 6 je ukázka prvního ze série těchto pracovních listů a vedle fotografie z exkurzí na pracovištích v rámci dvou běhů. V rámci prvního (nahoře) navštívili žáci ZŠ se sluchovým hendikepem zubní laboratoř, jejíž majitel a provozovatel s ohledem na stejné postižení absolvoval stejnou speciální ZŠ a následně obor, který je touto cílovou skupinou stále v hojné míře využíván. Žáci měli možnost vidět, jak se lze i přes podobnou bariéru vypracovat a kromě mnoha zvídavých dotazů si zde někteří z nich domluvili možnost praxe při studiu stejného oboru. Obrázek níže zachycuje návštěvu provozu se středoškoláky s kombinovanými SVP.

Obrázek 6

Třetí, finální blok celého programu, byl věnován ***sebeprezentaci*** – seznámením se s tématem, aktivitami rozvíjející sebeprezentační dovednosti i sebeprezentace samotná před publikem. Baterie pracovních listů obsahuje aktivity, kterými děti prošly během programu na cestě k prezentaci své osoby, aktuálních zájmů i plánů do budoucnosti. V logice uspořádání pyramidového modelu CMS tvoří tato dovednost pomyslný vrchol, který zúročuje předešlé fáze (patra) a spolu s rozhodovacími kompetencemi a schopností plánovat akční kroky vede k cílené aktivitě. Z tohoto důvodu byl také vyvrcholením celého programu a některé aktivity předešlých bloků k této části cíleně směřovaly (tvorba kompetenčního portfolia, aktivity v rámci exkurze).

Přípravám na blok sebeprezentací předcházela cvičení, jako Abeceda (přiřazování vlastností vystihující daného žáka, které začínají písmeny tvořícími jeho křestní jméno[4]), Koulovačka („koulování" koulemi ze zmuchlaných papírů, na které žáci napsali informace o sobě, které o nich většina neví – na konci se rozbalují, čtou a společně tipuje, ke komu informace patří), Totemové zvíře (aktivita s kartami) či Tři předměty (hledání předmětů – nejlépe venku – symbolizujících nějakou osobní vlastnost a jejich lepení a popisování na papír). Děti se tak interaktivní formou dostanou do celého tématu, více sami k sobě, a jsou tak lépe naladěni na samotnou přípravu vlastní sebeprezentace.

K samotné sebeprezentaci mají žáci možnost zvolit si formu, pomocí níž srozumitelně sdělí ostatním souhrn základních informací z předchozích bloků ve vazbě na sebe sama (tedy, kdo jsem, co umím a kam směřuji). Lze tak učinit pomocí plakátu, koláže, powerpointové prezentace

[4] V případě krátkých jmen jako Eva či Ivo lze použít delší domácké varianty Evča, Evina, Ivoš, příp. zahrnout i příjmení.

(příp. alternativních variant jako Prezi apod.), videa a dalších pomůcek, nebo je různě kombinovat (obr. 7).

Obrázek 7

Téma sebeprezentace úzce souvisí s klíčovými kompetencemi vlastního kariérového managementu, jako je schopnost vést si osobní portfolio či aktivní networking. Cílovou skupinu žáků ZŠ a SŠ do těchto kompetencí postupně uvádí celý program, s tím, že jednotlivé aktivity zohledňují požadavky různých SVP. Hlavní akcenty však zůstávají stejné, bez ohledu na to, zda SVP žáků vyžaduje jejich dílčí přizpůsobení. Proto velmi dobře fungují kreativní techniky při mapování kompetencí i zahrnutí moderních nástrojů tvorby aktivních kontaktů, jakými jsou běžné sociální sítě dostupné této generaci.

Výsledky samotné sebeprezentace byly pro většinu zúčastněných (lektoři, spolužáci a rodiče) většinově velmi příjemným, místy až dojemným překvapením. Nutno dodat, že většina prezentací proběhla pomocí nástroje PowerPoint, s nímž se mnozí ze žáků ZŠ setkali poprvé až v rámci tohoto programu. Z toho plyne, že podobné pomůcky nejenže fungují napříč spektrem žáků ZŠ a SŠ (bez ohledu na SVP), ale mohou se ukázat být i vítanou pomůckou pro artikulaci informací, která by bez nich byla pro daného jedince obtížnější. Téma souvisejícího kariérového vzdělávání tím nabývá další dimenze, jelikož práce s ICT pomůckami propojuje více oblastí v rámci školního kurikula.

Závěr

Představené pracovní listy jsou výsledkem zkušeností nabytých v rámci tříměsíčního programu kariérového poradenství a vzdělávání ve středisku Info Kariéra a dvou letních škol s dětmi z různých základních škol. Projekt Vzděláním k úspěchu bez bariér byl v oblasti kariérového poradenství, kterou jsme jako organizace měli na starost, zaměřen na cílovou skupinu žáků se smyslovými hendikepy (sluch, zrak a vady řeči), příp. poruchy autistického spektra (selektivní

autismus, mutismus apod.). Zohlednění SVP těchto žáků proběhlo formou odborných zpětných vazeb na navrhované aktivity od nezávislých posuzovatelů, za jejichž cenné postřehy a návrhy ke zlepšení tímto ještě jednou děkujeme. Aplikace Expedice kariéra vznikla ve spolupráci s odborníky z katedry didaktické a výpočetní techniky Pedagogické fakulty ZČU v Plzni (především jejím vedoucím PhDr. Tomášem Jakešem, Ph.D.). Její využití v praxi bylo následně odzkoušeno několika profesionály z řad pedagogických pracovníků především ZŠ.

Spolupráce na projektu přinesla poradcům z řad Info Kariéry KCVJŠ v Plzni mnoho cenných zkušeností především na poli práce s cílovou skupinou žáků se SVP. V praxi se ukázalo, že postupy, které moderní kariérové poradenství uplatňuje v práci s klientelou napříč věkovým spektrem i jemu odpovídajícím zakázkám, lze úspěšně aplikovat i u této úžeji vymezené skupiny klientů. Z metodického hlediska je cenným zjištěním, že rozšířené a funkční modely CMS nacházejí své uplatnění v organizaci podobných programů i tvorbě konkrétních pracovních pomůcek se stejným účinkem, jako v jakékoli jiné oblasti kariérového poradenství a vzdělávání. Bereme to jako jasný signál, že systematická cesta rozvoje kompetencí kariérového managementu jako jednoho z hlavních pilířů do budoucna udržitelného kariérového poradenství se nejen vyplácí, ale má smysl věnovat jí další pozornost při práci se všemi cílovými skupinami jak v rámci formálního vzdělávání, tak i mimo něj.

Budeme rádi, když pracovní listy budou pomocí a inspirací dalším kolegům a profesionálům v souvisejících oborech. K dispozici zdarma ke stažení jsou na odkazu: http://www.infokariera.cz/pro-skoly.

Reference:

Pracovní listy pro kariérové poradenství. Dostupné online: http://www.infokariera.cz/sites/default/files/obsah/stranky/pro-skoly/soubory/pracovnilisty1sebepoznani.pdf;

http://www.infokariera.cz/sites/default/files/obsah/stranky/pro-skoly/soubory/pracovnilisty2trhprace.pdf;

http://www.infokariera.cz/sites/default/files/obsah/stranky/pro-skoly/soubory/pracovnilisty3sebeprezentace.pdf

Expedice „Moje kariéra". Online aplikace pro kariérové poradenství. Dostupné online: https://ikariera.fpe.zcu.cz

Centrální databáze kompetencí NSP. Dostupné online: https://cdk.nsp.cz/mekke-kompetence

FSU – model for career planning. Dostupné online: https://slideplayer.com/slide/9667168/

Citujte ako:

Brabec, J. (2021). Pracovní listy pro kariérové poradce do škôl. In: *Kariérové poradenstvo v teórii a praxi* [online], 2021 (20), str. 86-95. Dostupné na internete: https://www.euroguidance.sk/. ISSN 1338-8231